

Відповіді І. В. Козлика на запитання круглого столу «Зарубіжна література: деякі проблеми й перспективи»

Надруковано у виданні: Зарубіжна література в школах України. — К., 2005. — № 1.

— С. 3, 5, 6–7, 8.

1. Розуміння учнями змісту та форми того чи іншого художнього твору, який вивчається на уроках зарубіжної літератури, безпосередньо залежить від рівня їхніх знань основ теорії літератури. Щоб рівень цей був достатній, учителі-«зарубіжники» мають бути забезпечені методикою передачі школярам відповідних знань. Такі методики мають українські та російські словесники і, на жаль, не мають учителі зарубіжної літератури, котрі, на відміну від своїх колег, здебільшого аналізують разом з учнями не оригінали, а переклади художніх текстів, а в цьому випадку поза межами аналізу лишаються стилістичні особливості твору, звукова його організація (якщо йдеться про поезію). Щоб Ви порадили вчителям, які самотужки долають труднощі, пов'язані з цим, і вченим, котрі намагаються створити відповідну методичку?

— Я не згоден з тим, що учителі зарубіжної літератури не мають методик передачі школярам теоретико-літературних знань. Оскільки вчителі української, російської та зарубіжної літератури є *словесниками*, а загальна теорія літератури має універсальний характер та й предмет „Зарубіжна література” не є ізольованим від предмету „Українська (чи російська) література”, то це означає, що методики передачі теоретико-літературних знань здебільшого теж універсальні. Відмінності ж стосуються лише певного змістового наповнення матеріалу, а не технології чи структури роботи словесника як таких. Крім того, слід зважити на те, що теоретико-літературні знання не зводяться виключно до стилістичного рівня чи рівня фоніки, як не зводиться до цих рівнів і структура художнього тексту. Далеко не в усіх творах, у тому числі поетичних, вказані рівні несуть на собі основне художньо-змістовне навантаження, вони можуть бути і певним чином нейтралізовані, що зумовлюється особливостями конкретної поетичної

системи. За усього визнання значущості мови для словесного мистецтва (не дарма ж воно називається *словесним*) все ж треба пам'ятати, що мова мистецтва і мова у звичайному розумінні цього слова — це різні речі, і що у випадку з поетичним твором ми маємо справу з вторинною моделюючою системою, яка базується на своїх — немовних у звичайному розумінні слова — законах. Що ж стосується того, що учителі зарубіжної літератури працюють виключно з перекладами, а не з оригіналами, то і цю обставину не слід абсолютизувати: переклад — це специфічна форма інтерпретації, а *художній твір*, на відміну від *художнього тексту*, завжди реалізується тільки в інтерпретації і завдяки інтерпретації, і щό таке твір поза інтерпретацією (так би мовити у стерильному, „об'єктивному” вигляді) — не знає і не може знати ніхто, включаючи його автора.

2. Ні в кого не викликає сумніву, що методика викладання зарубіжної літератури вельми серйозна наука. Коли йдеться про стан цієї науки, то чуємо: методика вдосконалюється, і так уже протягом десятка років. Чи не вважаєте Ви, що це „вдосконалення” триватиме безрезультатно й надалі, бо відсутня методологія, сукупність методів дослідження, які, аби вони були, сприяли б створенню тієї методики викладання зарубіжної літератури, на яку так довго чекають учителі?

— Без методології методики викладання літератури — сфери, яка концентрує свою увагу на цілепокладаннях, сутності і характері того, що називається методом діяльності, специфіці певної діяльності і практичних наслідках цієї специфіки — не буде і не може бути нічого путнього, і це, до речі, добре розумів покійний Юрій Ібрагімович Султанов. У цьому відношенні те, що він встиг в останні роки свого життя надрукувати у провідних методичних журналах України, вимагає пильної уваги до себе, мусить бути добре продумане, проаналізоване, стати предметом розмови *по суті*, а не по інерції чи за ритуалом.

3. Використання міжпредметних зв'язків на уроках зарубіжної літератури ефективно сприяє формуванню загальноосвітньої компетентності учнів. З якими предметами доцільно показувати зв'язки під час вивчення зарубіжної літератури, враховуючи специфіку нашого

предмета й обмежену кількість годин, які виділяються на нього, і чому саме?

— Під час вивчення зарубіжної літератури зв'язки з іншими предметами треба, на мою думку, *не показувати, а використовувати*, бо так звані міжпредметні зв'язки належать до технології діяльності. *Показувати* (тобто робити доступним для сприйняття) треба художній світ твору, і сам твір (завдяки і його літературознавчим дослідженням) підказує учителеві, матеріали яких інших предметів треба долучати до того, щоб створити те інформативно-комунікативне поле, яке необхідне для налагодження індивідуального контакту учнів саме з *цим* твором. Теж саме стосується і оглядового вивчення загальних історико-літературних тем. Критерієм звернення до матеріалів з інших предметів тут може бути тільки одне — справжня необхідність їх присутності у відповідному ракурсі і обсязі при висвітленні питань розвитку самої літератури. Тобто при реалізації прийому міжпредметних зв'язків не повинна відбутися підміна основного предмету розмови.

4. Відомий літературознавець Юрій Лотман колись звертав увагу колег на те, що художній текст створює навколо себе поле інтерпретацій, і слушно зауважував: „чим триваліше живе художній твір у пам'яті людства, тим далі розходяться крайні точки можливих інтерпретацій». Більшість творів, які входять до складу програм із зарубіжної літератури, є шедеврами. Отже, інтерпретації цих творів у шкільній практиці можуть суттєво відрізнятися, тим більше, що й у посібниках, які пишуть учені й на які часто спираються вчителі, зустрічаються ледве не полярні інтерпретації художніх творів. Якої Ви думки з цього приводу і де межа між поняттям „інтерпретація” й словосполученням „волютаристське тлумачення”?

— Усе залежить від основної мети вивчення літератури у школі. Саме відповідність меті є критерієм у виборі тієї чи іншої інтерпретації твору для її репрезентації в класі. І це не суперечить природі образу, який і реалізується лише у полі багатозначності, бо мета шкільного викладання літератури, як на мене, — навчити учня самостійно входити у це поле, самому орієнтуватися у ньому, мати до нього власний інтерес і діалогізувати з твором, не втрачаючи специфіки своєї індивідуальності, унікальності своєї людської особистості, а

навпаки для того, щоб відчутти багатосенсовість буттєвого світу, володіти різними точками зору на світ і загалом виховати у собі те, що Д. С. Ліхачов називав „розумовою сприйнятливістю” або „людською соціальністю”. Крім того, треба знати, що наявність різних інтерпретацій твору мотивується і різними (історично-минушими) ситуаціями, в яких зверталися до його аналізу. Тому різні інтерпретації не рівнозначні і не рівноцінні. Я вже не говорю про те, що та чи інша інтерпретація служить конкретним цілям, з якими дослідник чи критик звертається до твору, а ці цілі можуть не співпадати з цільовими настановами вчителя-словесника. Тому і не треба тягнути усі інтерпретації на урок літератури, якими б видатними іменами вони не були позначені, так само, як і не треба вносити свавілля („волютаристське тлумачення”) у процес розгляду твору, бо свавілля — ознака некомпетентності, некваліфікованості, не сумісних з будь-якою професією, тим паче з такою, як Учитель. Отже, знову все впирається в усвідомлення вчителем основних цілепокладань його власної діяльності, завдань репрезентованого ним навчального предмета саме як *навчального предмета*, а не чогось іншого. А це, як не крути, знову методологія.

5. Наступний навчальний рік буде початком переходу української школи на 12-річний термін навчання, який супроводжуватиметься впровадженням нових навчальних програм, зокрема із зарубіжної літератури. Але, як відомо, скоротиться кількість годин на вивчення нашого предмета. Це, зрозуміла річ, викликає занепокоєння словесників. Звідси походять такі запитання: які перспективи у предмета „Зарубіжна література”? Чи не стане він згодом складовою якогось інтегрованого курсу?

— Усе залежить від того, які завдання покладатимуться на школу суспільством і державою. Якщо перед школою буде покладена мета виховувати цивілізовану культурну людину, яка здатна *самостійно, вільно* сприймати світ і творити його, яка здатна протистояти різним впливам, не дасть нікому себе зомбувати, нікому не віддасть свого права на власне життя, на власні погляди, на свободу власної думки і при цьому буде відчувати свою відповідальність за все, що відбувається навколо неї, — тоді перспективи не тільки предмета „Зарубіжна література”, але й усіх предметів гуманітарного

циклу, буде добра. Якщо ж у відкритій чи особливо популярній прихованій формі від школи (а вона безпосередньо залежна, принаймні у нас, від конкретних державно-адміністративних структур) буде фактично вимагатися виховувати суспільно пасивних людей на кшталт замятінських номерів, вся роль яких — нічому не суперечити і зі всім погоджуватися, — тоді під гаслом економії коштів і „модернізації” освіти інтегруватимуть все що завгодно, а, значить, перспектива буде досить сумною.
